

MOGUĆNOSTI KNJIŽEVNOGA DIJALEKATSKOG STVARANJA

Poslije triju izdanja *Antologije nove čakavske lirike*, a napose poslije izlaska *Korablje začinjavca* gotovo ne bi trebalo ni postavljati problema o književnom stvaranju na pojedinim hrvatskim narječjima, ali kada je riječ o čakavštini, koja je silom osvajačkih osmanlijskih provala bila ušutkana i potisnuta u »tuja vladanja«, a bečkim dogovorom 1850. i žrtvovana drugom narječju, čini mi se da je prijeko potrebno baš na ovome visokom skupu i u ovome času ne samo iznijeti nego i istaknuti, odnosno konačno utvrditi neke činjenice u svezi sa čakavskom književnom problematikom.

Kada je 1934. izišla *Antologija nove čakavske lirike*, u njezinu sam *Predgovoru*, među ostalim, rekao kako je čakavska riječ — nakon toliko stoljeća — ponovno uskrsla i progovorila u obliku lirike, te da na čakavskom narječju ima danas lijep broj pjesama, koje se mogu natjecati sa štokavskima, a mnoge ih i nadilaze. U pismu što mi ga je tom prilikom uputio Vladimir Nazor, oduševljeni čakavac, na čija je usta nova čakavska lirika i progovorila, postavlja ovo karakteristično pitanje:

»Od čega to boluje još uvijek hrvatska lirika? Ima nešto, kroza što se ona dahćući s mukom probija; pa se u nevolji i prečesto hvata nečega, što je nama strano, i oblikom i sadržajem. U što je uskočila, a ne može ni dandanas da svlada? Možda su baš naši suvremeni lirici uvidjeli — nesvjesno — i otkrili joj — još nesvjesnije — lijek. Kajkavska se lirika, nježna i idilična, sve više nameće, a odazivlje joj se sve češće čakavska pjesma, puna snage, plastike, pa i humora, čak i u žalosti. Ta dva glasa naše zemlje hoće da — makar i kasno — progovore u umjetnoj pjesmi svojim nepatvorenim zvukovima. Možda ćemo tek sada, kroz kajkavštinu i kroz čakavštinu, doći napokon do onih dubokih i iskonskih glasova iz jezgre stvari i iz dna duše ljudske, bez kojih nema ni naše prave lirike. A hrvatska će lirika moći jedva onda obući s uspjehom najprikladnije naše zajed-

ničko ruho jezično, krepku, zvonku i bogatu štokavštinu, u kojoj se čakavština i kajkavština — ni s obzirom na sadržaj, ni s obzirom na oblik — nisu slile, jer se same još ne izivješe.«

Stari su, dakle, čakavski izvori jači, snažniji i dublji od štokavskih. Takvo stanje traje još i danas. Poslije Krkleca, Cesarića i Tadijanovića nitko se još nije vinuo ni dosegao visinu novoga čakavskoga lirskog stvaranja. Za lirikom čvrsto kroči proza, a napose se sve češće javlja drama, začudo u obliku komedije. Čakavština se svojom vjekovnom i elementarnom upornošću ne samo održava, ona prodire i zauzima svoje određeno mjesto u općoj hrvatskoj književnosti. Ukonijenjena u neslomivu glagoljašku izdržljivost, ona prkosi svima sudbinskim udarcima izvana, a opire se i svladava i unutrašnje neopravdane zapreke i obezvređivanje. Umjesto da klone na svečani odar, što bi joj poneki službeni književni krugovi htjeli da pripreme, ona se — umivena i osnažena u bistracima žive materinske riječi — ponovno rađa, oporavlja, raste i buja u širinu i visinu do antologijskih vrijednosti. Jezično i izražajno autohtona, ona svoju arhaičnu patinu nadopunjuje, brusi i obogaćuje osebjunim intimnim i emocionalnim sadržajima, bogatstvom motiva i doživljaja, mogućnošću pjesničkoga nadahnuća, pa i gradnje stiha s obzirom na ritam i stari naglasak (trohej, daktil, jamb, anapest i anfibras).

A ipak, uz sve to bogatstvo i mogućnosti umjetničkoga stvaranja nije se iznova pojavila uz talambase, bubnjeve i fanfare, niknula je tiho, upravo skromno, gotovo neopažena, čak joj nisu pridavali zasluženu važnost ni oni koji su je stvarali. Istom kad se našla sabrana, na okupu, u malom antologijskom izboru od ciglih pedesetak pjesama, tek je onda izazvala neočekivano iznenađenje, a u kritikama i recenzijama opće i složne hvalospjeve. Prvi koji su zapazili vrijednost dijalekatskoga književnog stvaranja bili su Tadijanović i Delorko, koji su još 1933. uvrstili u svoju zbirku *Hrvatska moderna lirika* nekoliko čakavskih i kajkavskih pjesama. Mala *Antologija nove čakavske lirike* koja je 1934. izišla u privatnoj nakladi, jer je nitko nije htio tiskati, urodila je Balotinim *Dragim kamenom*, a 1969. i *Korabljom začinjavca*, koja je označivala neke vrste kvintesenciju doondašnjega čakavskoga lirskog stvaranja.

Valjanost i snagu neke pjesme, kao i ostalih umjetničkih ostvarenja, možemo najbolje i najsigurnije prosuđivati po tome, koliko je na usta pjesnika progovorio narodni genij. Nije li veličanstvena bol kad bodulska divojka zabugari:

Da bi suze moje
Na kamik padale,
Kamik bi se raspa,
A srce ne more!

Kad Nazorov galijot Ilija, prikovan u utrobi lađe za »drivenu dasku«, znojan od teškoga vesla i krvav od okova i mletačkog biča, od čežnje i boli za kućnim pragom i staricom majkom zdvojno krikne:

». Gãlebi, oj bêli tići,
Poletite dole k jugu, ter mojü pozdrãvte majku!
Pest zemljî mi prnesîte! Bašelkã mi struk darújte!
Suho veslo će procvãst mi i dūšã će utešit se . . .«

— onda to na usta pjesnika govori narodni genij! Takvih se elemenata može naći gotovo u svih čakavskih pjesnika — u Balote, Ljubića, Ger-
vaisa, Franičevića, Ivaniševića, Vučetića, Črnje, Dvorničića, Bonifačića
Rožina i drugih.

Kad sam jednom prilikom neposredno poslije izlaska čakavske *Antologije*, razgovarao s Nazorom, reče mi: »Znaš, kad bi se s kojih god razloga desilo, da se moram odreći svoga književnoga djela, onda bih to možda i mogao učiniti, ali svojih čakavskih pjesama nikad — ni za živu glavu!« A znamo i sjećamo se da ga je bio obuzeo pravi »furor matricus ciacavschianus«. Ali nije samo »matricus« nego i »communis«! Po Istri, Hrvatskom primorju, a napose po otoku Krku, djeca se međusobno i međuškolski natječu, tko će bolju, ljepšu i valjaniju pjesmu ispjevati! I nije to samo sporadična pojava, nego zamah, koji pomalo iznenaduje, pa i zapanjuje. Počesto to nisu obična dječja tepanja, nego prava metaforična poetska nadahnuća!

Mala djevojčica iz Malinske promatrajući morske valove — razgo-
vara s njima i pita ih:

Koliko ste kolûri potrošili
dok ste okolurãli
svoj plãšć plavi?

Djevojčica iz Lovrana ovako potresno suosjeća sa svojom vršnjaki-
njom iz Vijetnama:

Saka ženã ka pul manë pasã
mislin — to mi je mat.
I saka stãra žënska
ka pul manë nemõčno pasã
mislin — to mi je nõna.
I kad skroz logor hodin
med ljudi išcën tebë tãta.
I kad po noćë va vlage ležïn,
mislin, mislin o cvëtü,
o cvetu, ça je va našen vrte cvâl
i ogradu oko kuće obavijãl.
I saken je novën dãnõn sve lepši bil
i saku je noć sve veći.
Ne znãn kakõ se ta cvet zovë,
al to nî ni potrebno,
aš znan
da će jednõ jutro
ta cvet, ta črjëni cvet
obavit žicu logora.

Učenica osnovne škole, Dina Novaković u Dubašnici ovako koncizno svoj doživljaj *Protulječā* prenosi na cvijeće:

U naše misto miće
prišlō je protuličē.
Po krovī se spustilo,
U kamare uletilo,
drmuēne je zazelenilo
i sunce je provirilo.
A črljēne rožice
vrtē se i okrēcu,
vonjāju i kantāju,
veselē se protulječū.

Iz nedužnih, bezazlenih dječjih usta potekla je živa, autentična, izvorna materinska riječ u obliku kondenzirane lirsko-epske, pa i dramatske poetike, kao dokaz da čakavština ne odumire, da njezini vjekovni izvori umjetničkih i stvaralačkih nadahnuća ne presahnjuju.

Kad je, međutim, riječ o novom čakavskom pjesničkom stvaranju, onda mi se čini da treba spomenuti još jednu pojavu, koja u nas također pridonosi neopravdanoj minorizaciji toga stvaranja, iako je u svojoj biti potpuno neprihvatljiva i neodrživa. To je nestvarna i proizvoljna podjela na staru »književnu« i novu »dijalektalnu« čakavsku poeziju. Čakavski pjesnik, Istranin, Zvane Črnja formulirao je tu neodrživost ovim temeljitim riječima, preko kojih ne mogu prijeći:

»S obzirom na to da je nacionalna standardizacija (ili »sintetizacija«) hrvatskoga jezika izvršena tek u 19. stoljeću, hrvatska se književnost DO TADA I NIJE MOGLA drukčije razvijati nego na dijalektalnim podlogama, a to znači da nije samo moguće, već da je iz mnogih razloga potrebno na jednome mjestu rasporediti sveukupni čakavski pjesnički vatromet i prikazati njegov razvoj, koji s krizama i prekidima traje najmanje osam stotina godina. Istina, ne može se govoriti o besprekidnom razvojnom slijedu čakavskoga izraza, pa prema tome i o jedinstvenoj povijesti čakavske poezije, ali neki činioci na kojima se zasniva njezina metaforska skala, a osobito neposredna povezanost čakavskog stiha uz stvarne tokove narodnog života, javljaju se bez sumnje kao izražajna i smisljena konstanta koja čakavsku pjesničku poruku prati od njezine glagoljaške kolijevke, preko pučkih i gospodskih renesansnih intonacija, sve do hvarškoga, liburnijskog, bodulskog ili istarskog slavlja iz tridesetih, pa i šezdesetih godina našega stoljeća. Činjenica da naši književni povjesničari nisu zamijetili genetičku cjelinu čakavskog pjesništva — uz djelovanje ostalih okolnosti dovela je do opće književno-kritičke degradacije suvremene čakavske lirike, usprkos tome, što je u povijesnom krugu čakavskoga stiha upravo ta lirika dosegla možda najviše umjetničke domete na području estetike i um-

jetnosti, dakle izvan pragmatičnog BITKA KNJIŽEVNOSTI? ČAKAVSKI STIH dvadesetog stoljeća doživio je takav uzlaz, da se usporedba sa starim pjesništvom nameće kao logična i mnogoznač-
na potreba naše književne kulture.«

A da je zaista tako, da je čakavska lirika, ona tobože »stara« i nova, povezana neprekinutom genetičkom niti, evo samo nekoliko očitih primjera. Da tih tijesnih veza nije bilo, sigurno ne bi bio nastao Ujevićev *Oproštaj*, koji tu vezu upravo ističe ne samo svojom marulićevskom čakavštinom nego i svojom sadržajnom poantom:

Budi da smo virni krivovirna pravca,
Ništar manje čtimo (kako i zemlja ova)
— Ki va versih libar množ harvacki skova —
Marulića Marka, splitskog začinjavca.

Zaključni stihovi ove Tinove pjesme još snažnije utvrđuju tu vezu:

Zbogom, o Marule! Pojti ćemo poni
Žaju imimo velu, sunčenoga neba:
Korugva nam ćuhta; gremo mi puntari!

Ova nas korugva, ova zastava, ovaj barjak prebacuje u još dalju prošlost našega čakavskoga književnog stvaranja. Njezino je ćuhtanje, tj. radosno lepršanje identično s usklikom žakna Jurija iz Roča u Istri, što ga je 26. juna 1482. glagoljicom ispisao u Misalu kneza Novaka:

Vita, vita!
Štampa naša gori gre!

I na kraju evo samo još jedan dokaz o neprekinutoj i neraskidljivoj cjelovitosti stare i najnovije čakavske poezije. Na ribolovnom izletu Petra Hektorovića, svakako prije godine 1555, njegova dva ribara pučanina Nikola i Paskoj pjevaju mu naizmjenice ovu narodnu pjesmu:

Naš gospodin poljem jizdi,
jizda da mu je,
na glavi mu svilan klobuk,
sinca da mu je,
u ruci mu zlatna knjiga,
družba da mu je,
pred njim sluga pisan poje,
na čast da mu je,
majka mu je lipo ime dila
svitla sunca gledajući,
ljuba mu je zlatom venčac vila
uz konjica potičući.

Lipo ti je, brajo, pogledati
lipa skoka junačkoga,
gdino mi junak poskakuje,
od kamenka do kamenka,
bila ličca pokazuje
iza ščitka perenoga.

Novi čakavski pjesnik, Vrbničanin Mate Dvorničić tiska god. 1933.
ovu čakavsku pjesmu:

Mojã se zemjã miri na vrtenã
Mũša da mi je,
Mojã se zemjã miri na vrtenã
Na njoj dim da je.
Sprid dvorã čiprẽši zelẽni,
Hlada da mi je.
Spod čiprẽša mlada juba
Parĩ roža je,
A pred jubun cvit bašẽlak
Mladovãt njoj je.
Misečina noć slebrni
Putovãt mi je,
Na moru se zibje ladva
Bave da njoj je,
A znad ladve dva kãleba
An'jel slika je.
Sprovođuje dragi dragu
Jũbit da ju je,
Priko mora v Istru moju
Učka kadi je.
Oba sliče mažurãni
Dika da jin je
I bašẽlku zelẽnomu
Vidit da jih je.

Tko da poreče srodnost i povezanost ovih dviju pjesama — prve iz god. 1555. i druge iz 1933. ?!

Čakavština živi, cvate i napreduje danas, kao što je živjela i cvala u XV i XVI stoljeću, koje nazivamo zlatnim vijekom hrvatske književnosti. Zato smatram neobično sretnom zamisli, što se osnovao i ostvario Odbor za dijalektologiju u sastavu Razreda za filologiju JAZU. Naši će znanstvenici otkrivati i istraživati nepresušne izvore jezičnog bogatstva naših dijalekata, a hrvatski će se književni stvaraoci napajati na tim bogatim vrelima.